
Kuruluşu Stalin'den Öğrenirken I

Bundan yaklaşık sekiz yıl önce Gelenek'te yer alan bir yazımda Garbaçov yönetiminin "Stalin döneminin kimi yaklaşım ve gözde uygulamalarına yönelik ciddi eleştiriler"de bulunmasının doğal olduğunu yazmış ve hemen eklemiştim: İpin ucu kaçmadığı sürece...¹

İpin ucu kaçtı; Stalin dönemine dair değerlendirmelerdeki akıl almaz nefret, sosyalizmin kazanımlarına, komünist ideallere dönük düşmanlığın bir uzantısı olarak dizginlerinden boşaldı.

Stalin değerlendirmelerinde ipi tutabilmenin Stalin döneminin temel kazanımlarına sıkı sıkı sarılmadan mümkün olmadığı bir kez daha ortaya çıktı. Doğal ki bir başka sonuç daha...

Stalin, biz istediğimiz kadar daha sağlıklı ve daha yaratıcı bir tanesinin peşinden koşalım, uluslararası komünist hareketin kendisini var eden bütün ihtilalci özellikleri için tartışılmaz bir mihenk taşı olarak var olmaya devam etmektedir.

Bu varoluşun maliyeti büyüktür. Bu varoluşun marksizmin teorik alandaki etkisizleşme sürecinden siyasal alanda çoğu kez küme düşüşüne kadar bir dizi olumsuzlukta dolayimsız etkileri vardır. Üstelik kendisini var eden ve kendisinden etkilenen nesnel dinamiklerin karmaşık yapısı içerisinde Stalin'in bizzat kendisi de siyasal, teorik, örgütsel açılardan son derece karmaşık bir ihtilalci ve bu karmaşıklık mihenk taşımızın "yön duygumuzu" karıştırmasına da elbette yol açmaktadır.

Burada durmak gerekir.

Bilinmelidir ki, bu karmaşıklık veya tıkanıklıklardan kurtulmak için mihenk taşını yerinden oynatmaya kalkan her girişim soluğu şu veya bu biçimde karşı devrimde almıştır.

Ampirik olarak, Stalin'le "uğraşanlar"ın akibeti budur.

"Çarpılmama" kaygısını çok fazla iplemeden, geleneğimizde Stalin'in neden vazgeçilmez bir yere sahip olduğunu ortaya koymamız gerekiyor. Bunu (şimdilik) seçilmiş başlıklar altında yapmaya çalışacağım.

Stalin ve dönemini popülerlik kazanmış belli tartışmalar üzerinden ele almadan önce, belki daha ileriki zamanlarda anlamlı olabilecek "objektif" bir yaklaşıma (yani karmaşık bir kişiliğin

---

olumlu ve olumsuz yanlarını sergilemek; buna kimileri aydınlık ve karanlığın ayırımına varmak diyor) fazla itibar etmeyeceğimi peşin peşin söylemem gerekiyor. Az önce bunun bir nedenini anlatmaya çalıştım, ancak, Stalin düşmanlığını bayrak edinenlerin devrimci hareket içerisinde (veya dışarısında) üstlendikleri misyonun yıkıcı sonuçlarını yeterince kavrayan birisi olarak, birçok yönden talihsiz özellikler taşıyan sarsılmaz Koba'yı, Kafkasların ele avuca sığmaz Tugaşvili'sini, Kremlin'deki kuşkucu ihtiyar Visaryanoviç'i "şöyle faydaları oldu, şu şu zararlar verdi" dengeliğiyle sahiplenmeye hiç niyetimin olmadığını belirtmek zorundayım.

Stalin düşmanlığının merkezde olduğu siyasal ve örgütsel konumlanışları beğenmiyoruz...

Lafa devrimci marksizmle başlayıp devlet kapitalizmiyle bitirenlerin işçi sınıfı hareketine zarardan başka bir şey vermediğini düşünüyor ve onlardan hoşlanmıyoruz...

Kendilerini marksizmin ilkelerine, enternasyonalizme adadıklarını iddia ettikten sonra, geri bir ülkede sosyalist kuruluşu zorlayan ve bunun için her türden yükün altına giren ihtilalcilerle uğraşmayı iş edinenleri samimi bulmuyoruz...

Sözde sosyalizmi mükemmelleştirmek için "Stalin'den arınmak" gerektiğini söyleyip kapitalizme yol veren perestroyka züppelerinden nefret ediyoruz...

Bunlara bir de kişisel gözlem eklemekte yarar var... Dünyada ve Türkiye'de "Stalin okulu"na bir biçimde sahip çıkanlarla ona karşı taraf olanlar arasındaki bir karşılaştırma... İlk gruptakiler içinde daha çok sekte, kısır ve çoğu kez geri toplumsal programlara angaje devrimcilerle karşılaşıyorsunuz. Bunun karşısındakiler daha bilge, olgun ve yaratıcı bir görüntü veriyorlar. Ama bir tarafta genel eğilim olarak mücadele eden, inanan ve sosyalizmle naif bir bağ kuran örgütlü insanlar var, öte tarafta hesapçı, ikiyüzlü ve geveze bir tipoloji baskın. İçlerinde bu tanıma uymayanları tenzih etmekle birlikte, "Stalin düşmanları"ndan iyi devrimci çıktığına hiç tanık olmamış birisi olarak, ikinci gruptakilerin bu yazının ana konusu konusunda beni daha "fanatik" yaptıklarını samimiyetle itiraf etmek zorundayım.

-|-

DESTALİNİZASYON EGZERSİZLERİ

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ndeki karşı devrim süreci bu yazı dizisinin kapsamında değil. Yine bu dizide post-Stalin dönemi yer almıyor. Ancak, Stalin tartışmalarında mesafe alabilmek için bu tartışmalarda yeni öğeleri devreye sokan, ek başlıklar açan destalinizasyon girişimlerini kısaca özetlemek gerekiyor.

Bilindiği gibi 1956 yılına kadar "Stalin'le hesaplaşma" SSCB içerisinde cılız, SBKP içerisinde ise

---

neredeysse münferit vakalardan ibaret bir olguydu. Gerçek anlamıyla bir hesaplaşma SBKP'nin 20. Kongresi'nde Nikita Hruşçov'un şaşkıncu konuşması ile start aldı. 1930'ların ikinci yarısından itibaren Stalin'in etrafındaki yakın kuşakta olmasa bile ikinci halkada yer alan Hruşçov'un Sovyet toplumundaki sıkışmayı aşmak için seçtiği bu radikal yol, mucidinin ikinci sınıf bir lider olmasının yardımıyla daha hemen başlangıçta olağanüstü büyük bir kaos meydana getirdi. Yalnız Sovyetlerde değil, bütün dünya komünist hareketinde bölünme, hayal kırıklığı, küskünlük ve karamsarlık yaratan bu "şok" konuşma Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin militanlarına özetle "aldatıldınız" diyordu. 1922-1953 yılları arasında bir ülkenin kaderini fazlasıyla etkilemiş bir liderin aslında yeteneksiz, kaprisli, bencil bir kriminal vaka olduğu ilan ediliyordu. Hruşçov konuşmasını inandırıcı hale getirebilmek için, kendi tanıklığını veya partililerin çoğu kez sinama şansı bulamayacakları belgeleri yardıma çağırıyordu.

Aralara abartılı öyküler serpiştirilen bu küçük tarih yazımı denemesinin birçok sonucu oldu. Bu sonuçlar başka bir çalışmanın konusu. Ancak, bir nokta iyi anlaşılmalıdır. Her şeyden önce, Hruşçov döneminde kapitalistleşme sürecinin başladığını söylemek "bilimsel" olarak mümkün değildir. Bu dönemin daha sonra gelen karşı devrimci dalgaya önemli bir altyapı sunduğu ise, tartışılmayacak kadar açıktır. Bu altyapı, Hruşçov şokunun Sovyet toplumunun siyasal (ve dolayısıyla ideolojik) dengelerinde yaptığı değişimde aranmalıdır. 20. Kongre, eksiği ve fazlasıyla ülkeyi sosyalist kuruluş rotasında tutan bir siyasal gücü büyük ölçüde paralize etmiş ve sosyalizmle barışıklıklarını bu siyasal güce borçlu olan, bu güç olmadan sosyalizmin önünü açacak iradeyi sağlamaktan aciz olan bir koalisyonu ön plana çıkarmıştır. Bu koalisyonda teknokratlar ve aydınlar ağırlıktadır.

Hruşçov'un sözünü ettiği gücü bu kadar kolay geri plana itmesi, bu gücün Stalin dönemindeki yorgunluğuna da bağlıdır. Ardi ardına son derece keskin virajlar alan, savaşta kaybedilen 20 milyon insanın yükünü üzerinde hisseden ve 30 yılın alışkanlığıyla Stalin'siz yapamayan bu gücün öne çıkan kadroları arasında liderlik vasıflarına sahip tek bir kişi bile yoktu. Başka problemleri olan Lavrentiy Beriya'yı saymazsak, Malenkov, Varoşilov veya Molotov'un sosyalist kuruluşu canlandıracak bir girişime önderlik edebilecek özellikler taşımadıklarını rahatlıkla söyleyebiliriz. Hruşçov'u maliyeti çok yüksek bir deneme konusunda serbest bırakan, ortaya çıkan bu yönetsel boşluk olmuştur.

Hruşçov'un bu maliyetin boyutunu fark ettiğini hiç sanmıyorum. 1930'ların, 40'ların yükünü sırtlayan (İkinci Dünya Savaşı'ndaki performansı özellikle dikkat çekicidir) kadrolardan birisi olarak keskin dönüşlere alışkın olan Hruşçov'un Stalin dönemini başaşağıya çevirerek son bir iradi müdahale yaparken geçmişin kazanımlarının artık toprağa kazındığını sanması son derece doğaldır. Sosyalizmin maddi altyapısı, Hruşçov'un oynamaları ile sarsılmayacak kadar sağlamdır! Hruşçov aynı sağlamlığı partisi açısından da gözlemlemekte ve çok değil birkaç gün sonra yapacağı aptalca konuşmanın öncesinde bakın neler demektedir:

"Partimizin birliği yıllar ve on yıllar boyunca oluştu. Pek çok düşmana karşı mücadele içinde gelişti ve sağlandı. Trotskistler, Buharinistler, burjuva milliyetçileri ve öteki en aşağılık halk düşmanları, kapitalist restorasyonun şampiyonları, partimizin Leninist birliğini içerden bozmak için umutsuzca çaba gösterdiler ve partimizin birliği karşısında hepsinin başları ezildi." ²

[HRUŞÇOV, Nikita]

Bu konuşmaya bakılırsa Hruşçov'un Sovyetler Birliği tarihinde geride kalan onlarca yıla dair önemli bir sorunu olmaması gerekir! Ve aynı kongrede daha sonra yaptığı konuşmayla birleştirilince, Stalin'in suç ve yanlışlıklarına rağmen sahip çıkılması gereken, kazanımlarla dolu bir parti hattı olduğunu ileri sürmektedir Hruşçov. O halde sorun basittir, Stalin'den kaynaklanan olumsuzluklar düzeltilecek, parti kendisini arındıracaktır.

Destalinizasyon böyle başladı ve hiç de böyle gitmedi!

Bir kere Stalin'in partiyi canlı ve inançlı tutmadaki rolü fazla küçümsenmişti. Hruşçov'un keyfi bir biçimde silkelediği parti uzun bir dönem kendisine gelemeyi. Yıllarca Stalin'e güvenen bir topluma hitap etmeye alışan parti kadroları kendilerini Hruşçov'a teslim ettiler. Hruşçov ise büyük lafların adamı olduğunu, ama büyük işler yapamayacağını hemen belli etti. 20. Kongre'nin şokunu hafifletmek yerine istikrarsız davranışlarıyla yalnızca Sovyetler'i değil bütün sosyalist iktidarları bunalıma sürükledi. Öyle ki kendisini yönetimden indiren Podgorniy, Kosigin, Brejnev ekibi Sovyet toplumunun huzurunu bozacak her şeyden kaçınmayı tercih etti! Sovyet toplumu sosyalizm kavgasına yabancılaştı...

Oysa dinginleştirilen toplumda dipten dibe düzen dışı eğilimler güçleniyordu...

1956 sarsıntısının asıl sonuçları trajik sonuçları ortaya sonradan çıkacaktı...

Hruşçov'un destalinizasyon kampanyasının kilit kavramı "kişi putlaştırması" idi. Bu kavramın hiçbir şey açıklamadığını birçok marksist ileri sürdü. Zaten Hruşçov'un "Stalin'siz Stalin dönemi" felsefesinin böyle "boş" bir kavrama ihtiyacı vardı. İlginçtir, Garbaçov'un liderliğindeki karşı devrimin son aşamasına kadar Sovyetler'de bu kavram popülerliğini hiç yitirmedi. Ancak artık bu kavrama eşlik eden daha anlamlı yaklaşımlar vardı: Stalin yıllarının en önemli dönemeci olan "kollektivizasyon" sürecine ilişkin değerlendirmelerde düpedüz Buharin'cilik yapılmaya ve sosyalist kuruluşun iradi zorlamalarla gerçekleşmesinin ne kadar yanlış olduğu anlatılmaya başlanıyordu. Garbaçov döneminde bu sağcı yaklaşımlar yaratıcı marksizm kisvesi altında pazarlanıyordu. Denge kuramları yeniden piyasaya sürüldü "piyasa sosyalizmi"nden bahsedilmeye başlandı, planlamanın yaygınlaştırılması sloganı altında desantralize sosyalist kuruluş modelleri kurulmaya çalışıldı.

Perestroyka döneminin ömrü kısa süren bu garabetleri yazımın kapsamında değil. Ancak burada şu son derece önemli:

Stalin yalnızca 70 yıllık bir kesitin 30 yılını yönettiği için değil bu kesite damgasını vuran bütün önemli atılımları yönettiği için de lanetlendi ve karalandı. Hruşçov'un cahil ve beceriksizce süzmeye kalktığı büyük endüstrileşme döneminin bütün değerli kısmı Stalinsizleştirme kampanyası sayesinde süzgeçte kalmış ve Sovyet toplumu silahsızlandırılmıştı. Perestroyka'nın hain önderliği ve onların eskortu şımarık iktisatçılar, züppe tarihçiler bu sayede kolay at

---

oylattılar. O dönemde bunların hepsi marksizm pazarlamaktaydı. Şimdi her birisi ya batı üniversitelerinde hoca ya da Moskova'daki şirketlere danışman ve yere göğe sığdıramadıkları Stalin tarafından tasfiye edilmiş parti içi eğilimleri çoktan unutmuş durumdalar. Canları cehenneme...

Aslında destalinizasyon denemelerinin kaçınılmaz uzantıları Hruşçov döneminde hemen ortaya çıkmıştı. Silahsızlandırılan Komünist Partisi'nin yarattığı siyasal boşluğu dolduran (ve muhtemelen hepsi yine KP üyesi olan) yerel bürokratları yanına alan Genel Sekreter, 1957 yılında attığı desantralizasyon adımı ile Stalin döneminin sosyalizme dönük iradi müdahalelerini başaşağıya çevirmiş oluyordu. Yerel ekonomik konseylerin (sovnarhozi) kurulması ile başlayan ademi merkezietçi dönemin sonuçları oldukça acımasız oldu. Sosyalist bir ekonominin ancak ve ancak sektörler baz alınarak planlanabileceğini hesaba katmayan yönetim, dev bir ekonominin iç bağlantılarında önemli kopukluklara neden oldu. Teknoloji kullanımında dengesizlikler ortaya çıktı üretim düştü, birçok işletme aramal sıkıntısı çekti bölgeler arası eşitsizlikler arttı. Sovyet ekonomisi bu kamburu 1965'e kadar sırtında taşıdı.

Hruşçov benzer bir reaksiyoner girişimi tarımda başlatarak 1929-33 yıllarında çehresi tamamen değişmiş olan Sovyet kırlarının en ileri mülkiyet biçimini, devlet çiftliklerini kısmen de olsa tasfiye etmeye kalktı. Daha da kötüsü tarımsal üretim üzerindeki merkezi planlama baskısını hafifleterek kendi başını da yiyen büyük darboğazlara neden oldu.

Ancak Hruşçov dönemi kesintiye uğrayan bir kapitalistleşme denemesi olarak görülmemelidir. Hruşçov dönemi genel hatlarıyla sosyalist kuruluşun kesintiye uğradığı bir dönemdir ve kendisini izleyen dönemlere bu kesintiye telafi ettirecek birikimi sağlamamıştır. Oldukça anlamlı bir büyüme hızına erişilmesi, uluslararası planda emperyalizme karşı ciddi mevzilerin elde edilmesi, toplumun yaşam standartlarındaki büyük artış Brejnyev dönemini sosyalist kuruluşun genel ihtiyaçları açısından kurtarmamaktadır.

Birçok olumlu yönüne rağmen Brejnyev, diğerleriyle karşılaştırıldığında bütün bir Sovyet tarihinin en korkak yönetimine başkanlık etmiştir. Hruşçov yıllarının yarattığı hoşnutsuzluğu parti ve toplum yaşantısını canlandıracak ve yeni hamleleri gerçekleştirecek biçimde değerlendirmeyi düşünen bir liderlik kadrosu ortaya çıkmamıştır. Önemli tartışmaların üzerine toprak atılmış, parti denge arayışları içerisinde kişilikleştirilmiştir.

Oysa, altmışların ilk yarısında SBKP "Stalin" başlıklı tartışmaları sonuna kadar götürebilecek gücü bulsaydı, 1956 yılında aforoz edilen önderin adı etrafında toplanan güçler geçmişin kazanımlarına sahip çıktıkları kadar geleceğe de asılsaldı belki yeni sarsıntılar gündeme gelecek, ama başı boş bırakılan sosyalist kuruluş süreci tepetaklak yıkılmayacaktı.

Ne yazık ki, Hruşçov döneminden çıkış, zaten iflas eden kimi iktisadi uygulamaların noktalanması ve merkezi otoritenin restorasyonunun ötesine geçmedi. Hruşçov'un tasfiye ettiği bazı kadroların partiye dönmesi, Stalin'e yönelik suçlamaların dizginlenmesi gibi sembolik önlemler sayılmazsa, Sovyet toplumu ideolojik ve siyasal açıdan tam bir sessizliğe mahkum

---

edildi.

Dünyanın büyük bir bölümünde kapitalizm hüküm sürerken, iki toplumsal sistem arasında amansız bir mücadele devam ederken bir ülkede ideolojik ve siyasal sessizlik olur mu?

Elbette olmadı ve sosyalist kuruluşun sesi kısılırken başka sesler duyulmaya başlandı. Bu sesler büyük oranda sosyalizmden yana seslerdi. En azından başlangıçta. Ancak, Sovyet toplumu henüz sosyalizm için kavgaya devam etmesi gereken bir toplumdu ve duyulan sesler bu kavgaya son verilmesini talep ediyorlardı.

Örneğin 1965 yılında Stalin döneminin yeniden canlanma olasılığına karşı harekete geçen yazar, sanatçı ve akademisyenler içerisinde pek azı anti-komünistti. SBKP yönetimine mektup yollayanlar arasında yer alan Mihayil Romm'un devrimci kişiliğini hepimiz biliyoruz... İlya Ehrenburg'a her şey denebilir, ama sosyalizm karşıtı asla... Kızılordu Korosu'nun en güzel şarkılarına imza atmış Vano Muradeli'nin de sosyalizmle bir derdi olduğu düşünülemez... Keza Dudintsev, çok açık ki sosyalizme inanmış bir yazardı...

Ama Sovyet toplumunun sosyalist kuruluş sürecindeki ihtiyaçları bu insanların sosyalizmle kurdukları ilişkiye hiçbir biçimde indirgenemez. 1960'ların, sonrasında 70'lerin temel sorunu budur: Herkes daha iyi bir sosyalizmde yaşamaktan söz etmiş ama pek az kişi sosyalizm için gerekli mücadeleye, bu mücadeleyi sürdüreceği iradeye işaret etmiştir. Sonuçta zaten reel olan ile "ütopya" arasındaki bağda önemli deformasyonlar olduğu için, burjuva ideolojisi türlü türlü biçimlerde "daha iyi bir sosyalizm" yanlılarının yarattığı duyarlılığı kullanarak bütün toplumsal örgütlenmelere sızabilmiştir.

60'larda "aman Stalin geri gelmesin" diyenler 80'lerin sonunda ortaya çıkan karşıdevrimci güruhün önünü açmışlardır. "Stalin gelmesin kapitalizm gelsin..."

Sosyalizm de, Stalin de geri gelecek... Garbaçov'cular gittiği gibi, Yeltsin'ciler de gidecek...

SBKP MK'sı 1989 Ocağı'nda Stalin dönemi uygulamalarının "Sovyet toplumunun gelişimini yavaşlattığı, sosyalist idealleri göz ardı ettiği ve partinin prestijini ciddi bir biçimde sarstığı"ni ilan etmişti ³. Bu açıklamayla birlikte üç koldan Hruşçov'a rahmet okutan bir anti-Stalin kampanya başlatıldı. Edebiyat, askeri tarih ve siyaset cephelerinde sürdürülen bu kampanyanın manga komutanları Ribakov, Volkaganov ve Roy Medvedev'di. Ribakov Kirov'un katli konusunda polisiye fanteziler üretmeyi, Volkaganov Stalin'in 2. Dünya Savaşı sırasında elde ettiği prestiji sarsmayı, Medvedev ise partideki sosyalizm muhafazacılarını "Stalin gerçekleri" ile susturmayı üstlendi.

Ribakov'un edebi değeri konusunda artık zevzeklik eden yok, unutuldu gitti... Volkaganov Yeltsin'in hizmetinde bir subay ve şu sıralar "sosyalizmi tarih önünde aklamak"tan söz etmiyor... Medvedev ise en son Rusya ölçeğinde marjinal sayılabilecek bir sosyal demokrat partiye liderlik

---

yapıyor...

Stalin mi?..

"Stepleri o geniş ufukları olmaksızın düşünebilir misiniz?

Volga'yı susuz?

Rusya'yı Stalin'siz?" ⁴

-II-

HEDEFİ GÜNCELLEŞTİRMEK

Konu Stalin dönemi olunca "tek ülkede sosyalizm" sorununa değinmemek olur mu?

Açıkçası bunu mümkün kılmak, soruna değinmemek için elimden ne geliyorsa yaptım. Daha önce "tek ülkede sosyalizm" konusunda haddinden fazla yazı yazdığım ve bu konuda Lenin'e başvurmaktan gına geldiği için bu yazıda Ekim Devrimi sonrasında Rusya proletaryasının büyük mücadelesinin nasıl bir perspektife denk düştüğünü farklı bir eksende değerlendirmeye çalışacağım. Bu eksenin "mümkün mü değil mi" tartışmasını nasıl anlamsız hale getirdiğini göstermek amacındayım.

Adettendir, konuya ilişkin çalışmalarda söze Sovyet deneyiminin Marksist teorinin o ana kadarki birikiminin uzanamadığı sorunlara çözüm aradığına işaret edilerek girilir. Lenin'den bu âdeti bozmayan bir alıntıyla devam edilebilir:

"Bunlar çözümünü komünist kitaplarda değil, fakat Rusya tarafından başlatılan ortak mücadelede bulabileceğiniz türde sorunlardır " ⁵. [LENİN, Vladimir İlyiç]

Buna benzer sözler yine Lenin ve başkaları tarafından onlarca, yüzlerce kez tekrarlanmıştır. Yapılmak istenen ne sosyalizm hedefini revize etmek, ne de Marx tarafından tarihsel bağlantıları kurulan ve çerçevesi çizilen sınıfsız toplum projesini sumen altı etmektir. Devrimci iktidarın kendi pratiğine yapılan bu vurgu, nihai hedef ile realite arasındaki köprüye dairdir ve aslında 20. yüzyıl marksizmini çok sayıda kanada bölen tartışmalar bu köprünün üzerinde geçmektedir.

Bu köprünün tasarım ve inşaatını gerçekleştirenlerle köprünün sosyalizmin güzelliğini bozduğunu ileri sürenler arasında ortaya çıkan görüş ayrılıkları köprü yıkıldığı için elbette bitmedi. Sosyalizm mücadelesinden vazgeçmeyeceğimiz için yeni köprüler, daha sağlam ve yıkılmayacak köprüler inşa edeceğiz. Birileri de "görüntü bozuldu" diye yakınmaya devam edecek...

Trotsky'nin bu mızımlığı başlatmadaki rolü gerçekten de büyük. Yaşamını kapitalizme karşı ölçsüz bir öfke üzerine kuran, işçi sınıfına bu öfkeyi büyük bir maharetle aşıl原因an birisinin sosyalizmi somut olarak hissetmedeki yetersizliği gerçekten de büyük bir talihsizlik.

Hissetmediğine karşı takındığı düşmanca tutum ise talihsizlikten çıkmış, ihanet olmuştur. Sosyalist kuruluş sürecinin, köprünün zayıf noktalarını doğal olarak iyi gören, nihai hedef ile realite arasındaki açının kolay kapanmayacağını bilen Trotsky, bu açığı rağmen yola devam edenlere görgü ve bilgisi ile açıkçası zulmetmiştir. Siyasal ve ideolojik bir içeriğe sahip olan "sosyalizmi kurma" fikrine karşı giriştiği teorik mücadelenin acımasızlığı oranında siyasal açıdan acımasız bir karşılık görmüştür.

Trotsky, 1931'de Pravda'da "İkinci Beş Yıllık Plan döneminde Sovyetler Birliği ekonomisindeki kapitalist öğelerin tamamen kaldırılacağı"nı belirten Bolşevik Parti yöneticilerine "bunu diyorsanız devleti de ortadan kaldırmalısınız" derken ⁶; proletarya diktatörlüğünü pekiştirmekten sözeden Stalin'i "eğer öyleyse sosyalizmin nihai zaferinden söz edemezsiniz" diye eleştirirken ⁷; yine Stalin'in Sovyet düzeni güçleniyor mesajını "sosyalizm geliştikçe Sovyetler ortadan kalkacaktır" ⁸ diye karşılarken; Stahanov hareketini "sosyalizmden komünizme geçiş koşullarının hazırlanması" olarak sunan parti yöneticilerine çıkışırken ⁹ gerçekten zalimce davranmaktadır.

Sınıfsız topluma giden sürecin evreleri üzerine Marx'ın yapmış olduğu sınıflandırmaları kurcalayan Trotsky, kuramsal açıdan güçlü gözükmemektedir. Marx ve Engels'in devrim sonrasında siyasal iktidar ile toplumsal dönüşümler arasındaki ilişkiyi büyük ölçüde birbirini dışlayıcı bir biçimde resmettiği hesaba katılırsa, Stalin döneminde bu iki dinamiğin birbirine koşut hale getirilmesinin Marksist ortodoksiyle çeliştiği pekala söylenebilir.

Bu çelişki geçiş sürecine, dolayısıyla geçiş sürecinin önemli öğelerinden birisi olan proletarya diktatörlüğüne ömür biçmede Engels'ten Marx'a, Marx'tan Lenin'e, Lenin'den Stalin'e artan cömertlikle bir nebze olsun açıklanabilmektedir. Üstelik, soyutlama düzleminden somuta doğru inildikçe sürenin uzamasında şaşılacak bir şey de yoktur.

Ancak "çelişki" bundan ibaret değildir. Çelişki yalnızca nicel değil, nitel bir özellik de arz etmektedir. Sosyalizmin kendisi ile sosyalizmi hedefleyen siyasal iktidar arasında kuramsal olarak yaratılan mesafe, Sovyet deneyinde kapatılmış, hatta toplumsal olan ile siyasal olanın çakıştırılmasından başka çare olmadığı ileri sürülmüştür.

Oysa kuruluş, başka türlü mümkün değildir. Bugün uzun gelebilen bir zaman kesitinin İnsanlık tarihinin devasa hacmi içerisinde aslında kuramsal olarak tolere edilebilir anlık sıçramalar olduğu mutlaka kavranmalıdır. Toplumsal devrimi önceleyen siyasal iktidarın fethi, tek atımlık bir barutun ateşlemesiyle toplumsal olana bir defaya mahsus bir itkide bulunamaz. Sosyalist devrim, siyasal iktidarın makul bir zaman limitinde toplumsal devrime lokomotif hizmeti görmesini gerektirmektedir. Böyle bir bağımlılık ilişkisi durumunda sosyalizmden söz edilemeyeceğini ileri sürmek ise, ihtilalcilerin iki ayağını bir pabuca sokmaktan başka bir şey yapamayacaktır.

Ayrıca Trotskiy'nin sömürücü sınıfların fiziki olarak ortadan kaldırılması ile sınıf mücadelelerinin ideolojik ve siyasal olarak sönmümlenmesi arasındaki farkı küçümseyerek "böyle sosyalizm olur mu" diye alay etmesindeki teorik gaf, politik rasyonaliteyi abartarak "sosyalizm tamam, komünizmin altyapısını hazırlıyoruz" biçimindeki vakitsiz horoz ötüşünden daha az vahim değildir. Siyasal açıdan ise bir karşılaştırma yapmaya bile gerek yoktur. Trotskiy'nin homurdanışından ne heyecan duyulabilir, ne de ona kulak verip bir toplumsal proje için harekete geçilebilir.

Teorik açıdan Trotskiy'nin içine düştüğü diğer bir sıkıntı, proletarya diktatörlüğüne atfettiği negatif roldür. Başka birçok marksistin tercih ettiği gibi, Trotskiy de proletarya diktatörlüğünü sadece işçi sınıfının sermaye sınıfına karşı kullanacağı bir baskı aracı olarak görme eğilimindedir. Oysa, proletarya diktatörlüğü, emekçi sınıfların somut ve fizik olarak tarif edilebilir bir karşıt sınıfı ezme, sindirme veya yola getirme örgütlenmesinden ibaret değildir. Bu kavramdan proletaryayı sınıflar mücadelesine taşıyacak, onun yeniyi örgütleme yeteneğini geliştirecek ve geriye dönüşlere karşı yalnızca idari ve cebri değil, ideolojik ve siyasal garantiler de sunacak olan karmaşık kurumsal bir yapı anlaşılmalıdır. Dolayısıyla bir sınıf olarak burjuvaziyi bitirmek, sınıflar mücadelesinde burjuvaziyi bitirmek anlamına gelmemektedir. Bu ikincisi sosyalizme dönük pozitif adımlar atılmaksızın yerine getirilemeyecek olan bir ihtilalci göreve işaret etmektedir.

Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin, bu konuda Stalin döneminde ve sonrasında tutarlı tezlere hiç sahip olmadığı düşünülmemelidir. Zaman zaman, ama özellikle Hruşçov döneminde "komünizme geçiş"ten söz ederek gösterişli ancak komünist toplum projesini sakatlayıcı girişimlerde bulunan bu gelenek, çoğu kez sosyalist kuruluşun siyasal ve toplumsal yönleri arasındaki diyalektiği sağlıklı bir biçimde yakalamayı başarmıştır:

"Bir husus daha var. Batılı eleştirmenlerden bazıları yeni Anayasamıza 'solculuk' yönünden hücum ediyorlar, taslak hazırlayıcılarının sözde komünizmde devletin ortadan kalkmasına ilişkin marksist öğretiyeye yeterince bağlı kalmadıkları hakkında kuramsal fikirler atıyorlar ortaya. İtalyan 'Messacero', Sovyet Anayasası'nın devletin ortadan kalkması ve toplumsal örgütlerin devletin rolünü yüklenmesi şeklindeki komünizm ilkesini hiçbir koşul ileri sürmeden bir kenara attığından yakınıyor. 'New York Times', 'Sovyet devletinin ortadan kalkmayacağından ve ortadan kalkmayı istememesinden' yakınıyor. Kapitalist ideologların, sosyalist devletimizin marksist-leninist öğretiyeye uygun olarak gelişmesine bu derece özen göstermeleri çok dokunaklıdır kuşkusuz. Burjuva kampında olan eleştirmenlerimiz (açıkça söylemek gerekirse uluslararası işçi hareketi saflarındaki arkadaşlardan bazıları da bunlar arasındadır) en önemli şeyi devletimizin

---

ve toplumsal gelişmemizin diyalektiğini görmüyorlar ya da görmek istemiyorlar." ¹⁰ [BREJNİYEV, Leonid İlyiç]

Sovyetler Birliği'nin 1977'de yürürlüğe giren Anayasası'na Önsöz'de Brejnyev böyle diyor. Devletin mantiki sonuçlarına kadar genişlemesi gerektiğine ek olarak anayasanın komünist değil, sosyalist bir toplumun anayasası olduğunu özellikle vurguluyor.

Brejnyev döneminde ortaya çıkan ihtiyatlı yaklaşımlara rağmen Sovyet toplumunda çok çeşitli nedenlerle gündeme getirilen sosyalist kuruluşun evrelerine dair spekülasyonların Sovyet işçilerinin sosyalizm tasavvurlarını yalama ettiğini söylemek zorundayız. Bu bağlamda birazdan üzerinde duracağım siyasal rasyonalite ile, geleceğe dair harekete geçirici optimizm arasında uygun bir denge bulmakta zorluk çekildi. Sömürücü sınıfların ortadan kalkması, tarımda kamu mülkiyetinin egemenliği, endüstrileşme, işçi sınıfının kolektif kazanımlarındaki muazzam artış sosyalizmdir; başka bir şey değil. Ancak, sosyalizm bunlardan ibaret değildir ve bir süreç olarak tarif edilmeye daha uygundur.

Böyle bir süreci tarif ediyoruz diye, nihai hedefe giden yoldaki en temel sıçramanın üretim araçlarındaki özel mülkiyetin ilgası olduğunu unutmak gerekmiyor. Bu anlamda, insanlık tarihinin sınıfsız sömürsüz topluma giden kavgasında 1927-1934 arasında Rusya'da gerçekleşen dönüşümlerin büyük bir yeri vardır. Sovyet emekçilerinin Bolşevik parti önderliğinde açtığı bu yeni sayfanın altındaki imza ise, kim ne dersin Stalin'e aittir.

Bu sayfa içerik olarak henüz kurulmakta olan bir sosyalizm olmakla birlikte, antetinde "sosyalizm" yazmayı hak eden bir sayfadır. Bundan sonraki kuruluş süreçlerinde de daha başından siyasi irade, "sosyalizm"e vurgu yapacak, onu bayraklaştıracak ve onu reel hale getirecektir.

Zaten, sosyalist kuruluş sürecindeki iradi zorlamaları, kuruluşun değişik evreleri arasında, örneğin sosyalizmle komünizm arasında "bir toplumsal devrim" ¹¹ gerekliliğine kadar geliştiren maoist yaklaşıma geleneğimizde yer olmadığı için, sosyalist kuruluşu ona atfettiğimiz tüm öznelliklere rağmen, bir bütün olarak görmekteyiz. Bu bütünün en önemli üç halkası siyasal iktidarın fethi, üretim araçlarında özel mülkiyetin ilgası ve nihayet siyasetin ortadan kalkması, devletin sönmesi, kent-kır ve kafa-kol emeği arasındaki ayrımın ortadan kalkması, "herkesin ihtiyacına göre" ilkesinin uygulanması ile özetlenebilecek bir topluma ulaşılmasıdır. Sovyet tarihi, ilk iki halkanın üçüncüsüne bağlanamadığı bir reel sosyalizm deneyimidir.

Üstelik bu deneyim, son halkayı yakalayamamasına rağmen kapitalizmle sosyalizm arasında yapılan baskı-özgürlük, yoksulluk-zenginlik, bunalım-istikrar karşılaştırmalarında da sanıldığı gibi, başarısız olmamıştır. En usta tahrifatçı ve en deneyimli anti-sovyetik bile Sovyet emekçilerinin yalnızca "gelecekteki bir halka" için büyük fedakârlıklar yapmakla yetindiğini, onlar için Sovyet deneyiminin bu tür bir yabancılaşmadan ibaret olduğunu ileri süremez, bunu kanıtlayamaz.

Ama Şu soru hala sorulabilir? Sovyet deneyiminin bütününe bakıldığında karŐımıza çıkan toplum "sosyalist" olarak adlandırılabilir mi?

Bu soruya yukarıda verdiğim yanıtı, daha sonra açacağım. Önce, bu adlandırmanın siyasal olarak taŐıdıđı değer üzerinde durmak istiyorum. Bir baŐlangıç olarak, Sovyet deneyine dostça bakmayan bir yazardan alıntı yararlı olacaktır:

"Ona göre (Lenin kastediliyor C.H.) 'sosyalizm' ve 'komünizm' terimleri o kadar uzak bir geleceğin sorunuymdu ki, orta vadede politik stratejideki yansımaların bilimsel doğruluğunu göz ardı ederek, bu terimleri harekete geçirici güç ve propaganda aracı olarak kullanmakta tereddüt etmedi. Aynı makalesinde bu tür kavramları, bilimselliklerine dikkat etmeden kullandığına dair örnekler vardır." ¹² [LEWİN, Moshe]

Lenin'in sosyalizmi bir dağın arkasında gördüğü ve bu konudaki vurgularını bütünüyle propagandif amaçla yaptığı iddiası elbette saçmadır. Ancak, aynı Lenin'in sosyalist kuruluş sürecini uzun ve sancılı bir mücadele olarak gördüğü elbette doğrudur. Her ne olursa olsun, burada üzerinde durulması gereken "uzaklık" meselesi filan değildir. Önemli olan, "sosyalizm"ın perspektif olarak emekçileri harekete geçirici iŐlevine işaret edilmesidir. Rusya dâhil, dünyanın hiçbir yerinde emekçi kitlelerin "uzakta"ki bir toplum için fedakârlık yapmayacağının bolşeviklerin "gerçekçi" kanadı tarafından kavranmasına dikkat çekmek istiyorum. Trotskiy ve bir kısım diğer "okullu" bolŐeviđin akıllarının ucuna dahi getirmediikleri yalın gerçeklik budur. Bu gerçekliğin önderi Yosif Visaryanovi Stalin'dir.

Stalin'i büyük bir önder yapan, Rus toplumunu sosyalizmle barıŐık hale getirmesidir.

Bu büyüklüğün tartıŐılacak tarafı yoktur.

Sovyet toplumunun ilk kuŐak gerçekçileri yüzlerini sosyalizme dönerek devrimciliklerini korudular. Sovyet toplumunun son gerçekçileri yüzlerini Sovyet toplumuna değil kapitalizme çevirerek karşı devrime önderlik ettiler.

Stalin ve arkadaŐlarını tarih önünde aklayan, bugün onca soruna rağmen on milyonluk ülkesine sosyalizmi solutan Fidel'i onurumuz yapan budur.

Reel sosyalizm, sosyalist kuruluş sürecindeki bu siyasal rasyonaliteyi içermesi nedeniyle geçiş toplumunu en iyi ifade eden kavram olarak görülmelidir.

Sözünü ettiğim siyasal rasyonalite, Trotskiy'nin Rusya'daki devrimci iktidarı dünya devriminin zaferine endeksleyen politikasızlığını kısa bir süre içerisinde ihanete doğru savurmuŐtur. Ekim devriminden sonra "kendi düzenleri"ni, sosyalizmi kurma iÇine soyunan Rus iŐçilerine

---

kaderlerinin bir türlü gelmeyen dünya devrimine bağılı olduğunu ileri süren bir politikanın başarı şansı gerçekten de yoktu. Üstelik bolşevikler, kendi aralarındaki tartışmalar bir yana, Rusya proletaryasına ülkeyi sosyalizm sayesinde en ileri uygarlık seviyesine taşıma hedefini göstermişlerdi. Bu hedefi ilk telafuz eden de Lenin olmuştu. Lewin'in dediği gibi, siyasal rasyonalite ilk proleter iktidarının liderini iyimserlik ve yakın başarılarla kilitlenmiş bir perspektife zorlamaktaydı. Vladimir İlyiç'e daha bismillah demeden, devrimden hemen sonra, Kasım ayında "şimdi, Rusya'da proleter sosyalist bir devlet kurmaya başlamalıyız" ¹³ dedirten bu rasyonaliteydi.

Stalin'in Lenin'den devralarak öne çıkarttığı "tek ülkede sosyalizm" perspektifi de bu rasyonalite olmadan algılanamaz. Tek ülkede sosyalizm, sürecin bütünü açısından elbette mümkün değildir; ancak sürecin uzun erimli devinimi içerisinde belli bir toplumda bu bütünün içerisinde önemli sıçramalar yapmak ve sosyalizmi reel hale getirmek bal gibi mümkündür.

Sovyet emekçilerine mümkün olanı işaret etmesi açısından "tek ülkede sosyalizm" sloganının büyük bir işlevi olmuştur. Büyük üretimin oluşturulması, kolektivizm, eşitlikçiliğe yönelik, trotskist bozguncuların "kapitalizm sonrası toplum" tanımına sığamayacak kadar önemli atılımlardır ve bunların değerini muhtemelen devşirme Rus proletaryası eski bolşeviklerden daha iyi kavramıştır. Stalin'i de...

"Tarihten gelme 'Rus' geriliğimizi arkada bırakarak, sanayileşme yolunda, sosyalizm yolunda var hızımızla ilerliyoruz. İşlenmiş maden ülkesi, otomobil ülkesi, traktör ülkesi olmaktayız. Ve Sovyetler Birliği'ni otomobile ve mujiği de traktöre bindirdiğimiz zaman varsın o "uygarlıkları" ile övünen saygıdeğer kapitalistler, bize ulaşmaya çalışsınlar. Hangi ülkenin geri, ve hangi ülkenin ileri olarak nitelendirileceğini o zaman göreceğiz." ¹⁴ [STALİN, Yosif]

Sovyet emekçilerini büyük bir coşkuyla harekete geçiren "somut"luk tam da budur Bu somutun karşısında pesimist, yıkıcı ve entellektüelist "olumsuzluk" cephesi vardır. Stalin bu cephenin kitleler için ne anlama geldiğini şöyle anlatmaktadır:

"Böyle bir görüşe sahip olunca, işçi kitlelerini harekete geçirmek, onlarla çalışmak, iş alayları kurmak ve kapitalist unsurlara karşı saldırıya geçmek için heyecan uyandırmak olanağı var mıdır?" ¹⁵ [STALİN, Yosif]

Stalin büyük bir ihtilalcidir:

"Bizim işçilerimiz, emeğin kurtuluşunu istiyor, kapitalizmi değil! İşçilerimiz kapitalizmi kesin olarak gömmek ve SSCB'nde sosyalizmi kurmak istiyor.

Onun, sosyalizmin kurulacağına olan inancını yıkarsanız, bütün yarışma ve emeğin kurtuluşu hareketini yıkarsınız. Bu olgudan aşağıdaki sonucu çıkarabiliriz: Emeğin kurtuluşu ve sosyalist

---

yarişmanın sağlanması amacıyla işçi sınıfını harekete geçirebilmek için, ülkemizde sosyalizmin kuruluşuna olanak bulunmadığına ilişkin Troçkist burjuva teorisini öldürmemiz gerekecektir." [16](#)
[STALİN, Yosif]

Stalin'in çıkardığı sonuç, bolşevik partinin 1930'lardaki büyük atılım sırasındaki siyasal rasyonaliteyi ne kadar iyi kavradığını ortaya koyuyor. Parti ve kitlelerin Ekim ruhundan yeni bir irade birliği yarattığı bu yılları kaybeden ekolün temsilcileri de sözü edilen kavrayışın hakkını zaman zaman vermişlerdir. Entelektüel enerjilerinin önemli bir bölümünü endüstrileşme sürecinin ve kolektivizasyon hamlesinin aslında büyük bir "fiyasko" olduğunu göstermeye ayıran, ama başlarını bu uğraştan kaldırdıklarında gözleri kör eden bir "kazanım"la karşılaşanların nerede hata yaptıklarını aynı ekolün starlarından Deutscher fazlasıyla açık bir biçimde ortaya koymaktadır:

"Fakat soyut bir teorik önerme olarak tek ülkede sosyalizm anlamını kaybetse de, modern bir mit ve bir ideoloji olarak dikkat çekici bir rol oynadı. Mit, Sovyet kitlelerin Stalin döneminin acılarına razı olmalarına yardım etti; ve ideoloji, Sovyetler Birliği'nin gerilik ve yoksulluktan sanayi gücüne ve büyüklüğe görülmemiş yükselişini sağlayan, neredeyse insan gücünü aşan çabalar için gerek kitlelerin gerekse hâkim grubun moral bakımından disipline olmasına yardım etti." [17](#)
[DEUTSCHER, İsaac]

Bu kabullenişin andığımız ekolün sadece tarih yazıcılarına ait olduğu sanılmamalıdır. Trotskiyi bile, Alman yayılcılığının Sovyetler'de yaratacağı karışıklıktan kendi adına nasıl yararlanacağıнын planlarını yaparken 1930'lu yılların başında ülkesinde olanlara kendi teorisi açısından "mazeret" yaratmak zorunda kalmış, "üretim araçlarının bir tek ülkede ve özellikle SSCB gibi geri bir ülkede ulusallaştırılması sosyalizmin inşasını henüz sağlamaz. Ama sosyalizmin önkoşullarını pekiştirmeye, yani üretim güçlerinin planlı gelişimini sağlamaya, yeteneklidir" [18](#) diye yazmış, "tek ülkede sosyalizmin inşa edilmesi gerektiğini reddettiği iddiasının Sovyet bürokrasisi tarafından ortaya atıldığı"nın ileri sürmüştür [19](#).

Çok geç ve çok aptalca...

1936'da hem toplumun kazanımlarını somutlaması, hem de Hitler faşizmine meydan okuması anlamında büyük bir değeri olan 1936 Anayasası'nı kabul eden Sovyetler Birliği ile Trotskiyi fantazileri arasındaki bağ çoktan kopmuştu. Sovyet emekçileri, hiç şikâyet edilmemesi gereken bir coşku ve özveri ile eski Bolşeviklerin umutsuzluk verici politikalarını çoktan unutmuştu.

Bu dönemin ruh halini herhalde Sovyet paraşütülerinin şu sloganından daha güzel hiçbir şey açıklayamaz:

"Bizim lkemizin gökleri dünyanın en yüksek gökleridir" [20](#).

Yaşamın her alanında sosyalizmin meydan okuyuşudur bu. Ve, bu meydan okuyuş, Rus proletaryasının "devrim için yeterince güçlü", iktidar için "zayıf" olduğunu ileri süren ²¹ troçkizme karşı da yöneliyordu.

Mantıklı bir marksistin böyle bir iddiayı dillendirdikten sonra Stalin'le hesaplaşmaya kalkması gerçekten anlamsızdır. Stalin yıllarını belirleyen altyapının proletaryanın zayıflığı ile açıklanabileceğini düşünenler Trotskiy'i hangi nesnellığe oturtacaklar? İstanbul mu, Berlin mi, Meksika mı?

ÜCRET SORUNU: EŞİTLİĞE GİDEN ZAHMETLİ YOL

1938'de yayınlanan Diyalektik ve Tarihsel Materyalizm kitabı, uzun yıllar Stalin'in dogmatikliğine, düşünsel zenginliğinin limitlerine bir kanıt olarak gösterildi. Bu iddialardan bağımsız olarak, bu kitabın kendisinden çok (ki bir ders kitabı olarak tasarlanmıştır), kitabın Stalin'in adını taşımasının yadırgatıcı olduğunu düşünüyorum.

Bolşevik gelenekte liderlik kadrosunun bu türden didaktik çalışmalar yapması Stalin'le başlamıyor. Benim bildiğim Buharin, Zinovyev, Probrenskiy ve Kamanev'in de benzer ders kitapları var. Bu türden metinler hazırlamanın yönetici kadroların düşüncelerini berraklaştırabileceğini, ayrıca ders kitaplarının soyutlama düzeyi yüksek çalışmalara göre (okuyucu kitlesinin büyüklüğü, içerdiği kaçınılmaz formellikler vs.) daha büyük bir etki alanına sahip olduğunu hesaplamak ve birinci sınıf bir yazım gerektirdiğini anlamak kolay. Ancak, bu çalışmalara "imza" atılmasına fazla anlam vermekte güçlük çekiyorum.

Bu konuya, bakmayın Diyalektik ve Tarihsel Materyalizm kitabına, aslında Stalin teorik yaratıcılığı olan, marksizme bu anlamda büyük katkılar yapmış birisidir demek için girmedim. Zaten böyle diyemem; böyle düşünmüyorum.

Sovyet toplumuna devrimden sonraki ilk zorlu dönemeçlerde önderlik eden bir liderin, analitik düşünme, hızlı karar verme ve sezgilerini harekete geçirebilme yetilerinin gelişkin, özgün teorik üretiminin ise sınırlı olması isabetlidir. Yazılan her satırın sosyalist kuruluşa girişen ortalama emekçiye hitap etmesi, geniş kitleler için kesin yönelimler belirlemesi ve onların beklenti, arayış ve sorularıyla alışveriş içerisinde olması zorunludur. Stalin, dünya ve ülke meselelerini saptamada, bunlara çözüm üretmede ve bütün bunların sosyalizm perspektifi ile nasıl bir ilişki içerisinde olduğunu sergilemekte son derece ustalıkla davranmış, ne zaman bunun ötesine geçmeye ve kapitalist ülkelerdeki mücadeleye dair "baba teori"nin yazımına soyunduysa kısır, geriletici ve siyasi sonuçları bakımından büyük riskler taşıyan ürünler vermiştir.

Sosyalist devrim sürecinde ortaya çıkan kritik sorunlar (parti teorisi, ittifaklar vb.) bir yana, bütün bir sosyalist kuruluş sürecine dair Stalin'i ustalık ve kısırlık arasında sıkıştıran iki önemli başlıkla karşılaşmıştır: Değer teorisi ve ücretler sorunu...

İkisi arasındaki bütün bağlantılara rağmen, "değer teorisi"nin sosyalist kuruluştaki yeri konusuna bir sonraki yazıda yer vermeyi düşünüyorum.

Sosyalist kuruluş sürecinde üretim araçlarında özel mülkiyetin tasfiyesi ile birlikte, nüfusun tamamının emekçileşmesi gerçekleşir. Henüz siyasal rasyonalitenin ekonomik rasyonaliteye ağır bastığı, kaynakların büyük üretimin örgütlenmesi ve toplumsal ihtiyaçlara akıtıldığı bir dönemde "ücret politikası"nın inanılmaz derece hassas bir konu olduğu açıktır.

Sosyalizm, eşitlikçi bir ideoloji olmasının ötesinde, eşitliğin elde edilmesini engelleyen nesnellığı ortadan kaldıran, sömürücü sınıfları mülksüzleştiren bir toplumsal sistemdir. Hassasiyet buradan gelmektedir.

Daha önce vurguladığım gibi, bu sistemin yolun başındayken "sosyalist" adını alması ile bu adın talep ettiği içeriğe ulaşması arasındaki gerginlik, birçok başlıkta ileriye doğru hamlelerin ortaya çıkaracağı somut başarılarla halledilebilir. Örneğin sosyalizm, bir boyutuyla "aydınlanma"cıdır; bu anlamda mesafe almak görece daha kolaydır. Nitekim öyle olmuştur. Sosyalizm Sovyetlerde cehaletin kökünü kazımış, gerici ideolojileri allak bullak etmiştir. Elektrik, su, konut, sağlık, spor, dinlenme gibi Rus emekçilerinin 1917 öncesinde ve 30'lara kadar pek ulaşamadığı beşeri olanaklar da, fazla beklenmeden devreye girmiştir. Bu nedenle henüz bir refah toplumu olmasa da, Sovyetlerde işçi sınıfını hayal kırıklığına uğratmayacak bir iyileşmenin daha 30'lu yıllarda gerçekleştiği hatırlanmalıdır.

Ya eşitlikçilik?

Sovyet işçileri, 1917 sonrasındaki zorlu iç savaş yıllarında ve ardından gelen NEP döneminde fedakârlığın az çok eşit dağıldığını (NEP'in kent ve kırlarda palazlandığı sömürücü ve asalak sınıflara rağmen) hissederek ayakta durdular, yeni iktidara sahip çıktılar. Üstelik, az sonra üzerinde duracağımız gibi, devrim ücret eşitsizliklerini ve hiyerarşik ayrıcalıkları (unvan ve rütbelere) büyük oranda düzleyerek işe koyulmuştu.

Ancak sosyalist kuruluşun henüz ilk basamaklarındaki Sovyet toplumu bu "erken" eşitlik rüzgârının faturasını karşılayacak kaynaklara sahip değildi. 1930'lu yıllara gelindiğinde parti, ekonomik büyüme açısından daha gerçekçi bir düzenleme yapmak zorunda kaldı. Eşitlikçiliği bayrak yapan bir partinin devrimden on yılı aşkın bir süre geçtikten sonra "eşitlikçi ücret anlayışı sosyalist kuruluşun önünü tıkiyor" gerekçesiyle bir kampanyaya girişmesi tahmin edilenin çok ötesinde sıkıntılar yaratacak bir adımdır. Bolşevik partinin bu sıkıntıya karşı geliştirdiği iki önlemden bir tanesi "ikna etmek ve anlatmaks", diğeri işçi sınıfı içerisindeki ücret farklılaşmasına neden olan kalifikasyon farklılıklarını statikleştirmemek, yani kalıcı kastlar yaratmamaktı. Bu ikincisi eşitlikçi ücret politikalarının terk edilmesinin nedenlerinden birisi olan "kalifikasyonu özendirici" bir dinamizm yaratmakla zaten uyum içerisindeydi.

Anlatmak ve ikna etmeye gelince... Bu konuda birkaç yıl boyunca Stalin ve diğeri parti yöneticileri

---

şaşırtıcı derecede fazla yazı yazıp, konuşma yaptılar. "Çok konuştuğça" zaman zaman ipin ucunu kaçırdılar. Ancak yine de Stalin Sovyet emekçilerine makul ve dolayimsız gerekçeler sunmayı başardı. İlk önce, başka konularda olduğu gibi, yapılanın marksizmin ilkelerine ters düşmediği vurgulandı:

"Marx ve Lenin, nitelikli işle, nitelikli olmayan iş arasındaki farkın, sosyalizmde, hatta sınıflar ortadan kalktıktan sonra da sürüp gideceğini; bu farkın ancak komünizmde kaybolacağını söylemişlerdir. Buna göre, ücretin sosyalist rejimde de ihtiyaca göre değil, emeğe göre dağıtılması gerekir." ²² [STALİN, Yosif]

Sosyalist kuruluşun bu anlamda ileriye doğru bir gelişmeyi içermesinin zorunlu olduğunu, böyle bir gelişmeden uzun süre mahrum kalamayacağını eklememesi, bir lider olarak olmasa bile, bir Marksist olarak Stalin'i zorlayan bir yaklaşımdır. Ancak Stalin bu türden zorluklara alışkın bir liderdi...

Marx'a başvurarak yapılanın kitaba uygunluğunu vurgulayan Stalin, Sovyet ekonomisinin hangi ihtiyaçlarının bu değişimi gündeme getirdiğini anlatırken iki önemli sıkıntıdan söz etti.

Bunlardan ilki, Sovyet kırlarında başlayan büyük dönüşümün sonucudur. NEP döneminde tarımda artan sınıf farklılaşmasının doğal sonucu hızlı yoksullaşma (topraksızlaşma) olmuştur. Bunun kentlere doğru büyük bir işgücü akışı sağladığı, Sovyet endüstrileşme hamlesinin ilk başlarda bu akışı kullandığı çok açıktır. Ancak NEP döneminin kapanması, tarımdaki hızlı kolektivizasyon, birkaç yıl içerisinde tarımsal nüfusu istikrara kavuşturmuş ve endüstrileşme sürecinde gereksinim duyulan yeni işgücünün kaynaklarından bir tanesi büyük ölçüde kurumuştur. Stalin, Sovyetlerde artık yeni bir işgücü politikasının gündeme gelmesini savunurken, bu sorunu da gündeme getirmiş, kolektif çiftlikler ile sanayi işletmeleri arasında işgücüne dair kontrat sistemine geçilmesini önermiştir ²³. Bu sistemin yeni bir ücretler politikasını kapsayacağı muhakkaktır.

İkinci olarak doğrudan ücret sisteminden kaynaklanan soruna değinilmekte ve ücret eşitlikçiliğinin eğitilmiş işgücüne ilgiyi azalttığından bahsedilmektedir. Kısacası, eğitilmiş işgücüne ciddi bir ihtiyaç vardır ve bunu özendirmenin yollarından bir tanesi kalifiye işçilere daha fazla ödeme yapmaktır. Sorun fazlasıyla yalındır ve ne yazık ki bu yalınlık zaman zaman yakışsız cümleler sarf ettirmektedir: "Bir tornacının bir çöpçüyle aynı parayı almasını kimse kabul edemez" ²⁴.

Hâlbuki Sovyet toplumu bunu çoktan kabullenmişti. Sorun, sosyalizmin gelişme dinamiklerinin bu erken düzlemeyi kabul edip etmeyeceğiydi...

1931'den sonra Stalin'e ait çok sayıda makale ve konuşmada eşitlikçi ücret politikaları eleştirilmiş, bunun her türlü dinamizmi yok ettiğinden söz edilmiş ²⁵, yeni ücret politikasıyla "nitelikli olmayan işçilere yeni ufuklar açılacağı" vurgulanmıştır ²⁶.

Bu sistemli politika değişikliği sonucunda Sovyet ekonomisinde gelir eğitsizliklerinde gözle görülür bir artış oldu. Artışın boyutlarını kavramak ise "dost" ve "düşman" kaynaklar arasındaki marjın genişliği nedeniyle oldukça güç bir yan taşıyor.

Burada değişimin yalnızca kalifiye işçilere daha fazla ödeme yapılması biçiminde gerçekleşmediğini hatırlatmak gerekiyor. Ücret politikasında asıl niteliksel değişim zamana göre ödemedir parça başına ödemeye geçişle birlikte yaşanıyor. Doğal ki kalifiye işçiye daha fazla ücret ile parça başı ödeme uygulamaları biri dikey, biri yatay olmak üzere aynı içeriği taşıyan, aynı bütünsel yaklaşımın parçası olan politikalar. Ancak, parça başına ödeme yapılması bir sonraki yazıda ele alacağım "yaratıcı yarışma" başlığı ile birlikte, ideolojik etkileri daha derinden işleyen bir politika olmuştur. Hâlbuki ücretler makasıyla oynayarak eğitsizliği daha makul sınırlarda tutmak ve denetlemek mümkündür.

İşin toplumsal sonuçları hesaba katıldığında, parça başı ödeme sistemine geçişin hızı ve kapsamı konusunda Sovyet yönetiminin bir hayli cesur davrandığı ortaya çıkmaktadır. Öyle ki, savaştan sonra sanayi işçilerinin %90'ına yakın bir bölümü parça başı ücret koşullarında çalışmaya başlamıştır. Yani devrimden sonra istisna olarak başlayan, 30'larda hedef haline getirilen bir uygulama 1940'larda kural haline gelmiştir.

Bu uygulamanın zorunluluğu ile sosyalist bir toplumda yaratacağı sıkıntı arasındaki denge her zaman iyi kurulamadı. Parti içindeki tasfiyelerde kullanılan yöntemlerin aşırılığı ile birleşince pek dost olmayan bir kaynaktan aldığım (ama doğru olduğunu düşündüğüm) örnekte rahatlıkla görüldüğü gibi, eğitlikçiliğe doğru tarihin en büyük hamlesini yapan partinin yöneticileri bu hamleyle uyumlu olmayan trajik bir duruma düştiler. Yedinci Sovyetler Kongresi'nde Molotov'un çıkıp "Bolşevik siyaset, sınıf düşmanının işbirlikçisi ve sosyalizme düşman unsurlar olan eğitlikçilere karşı zararlı bir mücadele talep etmektedir" ²⁷ demesi gerçekten de bir trajedir ama Rus toplumunda bu tür aşırılıkları soğurma kapasitesinin daha yüksek olduğu unutulmamalıdır!

Marx'ın konuya dair en açık formülasyonlar yaptığı metin bilindiği gibi, Gotha Programı'nın eleştirisidir. "Herkesten yeteneğine göre, herkese ihtiyacına göre" ilkesinin komünist toplumun daha yüksek aşamalarında mümkün olduğunu yazan Marx, bu aşamaya giden yolda, aslında bir burjuva ilke olan "herkese emeğine göre" uygulamasının geçerli olacağını vurgulamıştır ²⁸ . Bunun gerçekçi olduğu ve tam boy bir eğitlikçiliğe izin vermeyeceği açıktır...

Sosyalizmin bu aşamada ancak çelişki dolu bir ücret politikasına sahip olabileceğini göstermesi açısından Marx'ın aynı çalışmasından uzun ve belki de birçok yazıda yer verildiği için okumaktan sıkılan bir uzun pasajı "notlar kısmı"nda tekrarlamak ihtiyacı var ²⁹ .

Marx'ın bu pasajda sözü ettiği "çalışma süresi ve yoğunluğu" kriteri, 1930'larda gündeme gelen parça başı ödeme ile ücret makasının kalifiye işçilerin lehine açılması politikalarını Marksist Ortodoksi açısından meşrulaştırmaktadır.

Burada üzerinde durulması gereken, Bolşevik partinin eşitlikçi eğilimleri korumak ve devrimden sonraki eşitlikçi uygulamalardan çark edişin yaratacağı gerilimi engellemek için ne yaptığıdır. İlki konusunda fazla rahat davranıldığı ve ne yazık ki 2. Dünya Savaşı'nın düzeyici sarsıntısı sayesinde bazı sıkıntılardan kurtulduğu açıktır. Bu nedenle Sovyet deneyiminden bağımsız olarak, sosyalist kuruluş sürecinde ücret eşitsizliklerini sınırlayacak ve olumsuz sonuçlarını azaltacak önlemler üzerinde daha fazla kafa yorulması gerekmektedir.

Sovyet iktidarı devrimden hemen sonra uzmanlarla işçiler arasındaki ücret farklılığını belli oranlara kadar geriletmiştir. Zaten, bolşevikleri iktidara taşıyan ideolojik motiflerden önemli bir tanesi "ücret eşitliği"dir; ve bu sosyalist ihtilalciliğin evrensel öğelerinden bir tanesi olmak durumundadır.

Bolşevikler elbette iktidarlarının ilk yıllarında da bu konuda ham hayaller peşinde koşmadılar. Kısıtlarını ve toplumu ileri götürecek dinamikleri iyi biliyorlardı. Ancak, zorunluluğun altı çizilirken ilkesel olanın ağırlığı her zaman korunuyordu:

"Çeşitli nedenlerden dolayı maddi ücretlerde uzmanlığa göre farklılıkların geçici olarak korunması gerekiyorsa da, her şeye rağmen ücret düzeyi politikası, ücret oranları arasında mümkün olan en büyük eşitlik üzerine kurulmalıdır" [30](#) . [X. Parti Kongresi]

Mümkün olan neydi? Daha 1918'de parça başına ücret ve ikramiye politikası en yetkili ağızlarda meşruiyet kazanmış [31](#) , devrimden önce lanetlenen taylorizm Sovyet iktidarının manifestosu niteliğindeki "Sovyet Hükümeti'nin Acil Görevleri" broşüründe "hemen adapte edilmesi gereken" bir yöntem olarak gösterilmişti [32](#) . Daha ortada NEP filan yokken...

Çelişkili yönelimler kendisini hissettiriyordu.

Lenin, ücretlerdeki eşitsizliği açıklarken çok somut ve inandırıcı bir gerekçeyi arkasına almıştı: Çarlık döneminden kalan uzmanları yeni düzende çalıştırabilme ihtiyacı...

Bu dillendirilen gerekçenin siyasal gücü, başka gerekçelerin varlığını kesinlikle unutturmamalıdır. Eski uzmanlardan yararlanma sorunu çözülür, bir başka sorun, yeni teknolojilere uygun vasıflarda işçi ihtiyacı ortaya çıkar.

Ancak bu ihtiyaçların hep artması ve kendi mantığını dayatması durumu güçleştirmiştir. Sovyet iktidarının ücret eşitsizliği konusunda İç savaş'tan NEP'e, NEP'ten endüstrileşmeye hep kötülediği hesaba katılırsa, bunun sosyalist kuruluş sürecinde ciddi ideolojik ve siyasal sıkıntılar yarattığı anlaşılır.

Aslında Sovyetlerde 1920-1940 arasında giderek güçlenen bu tersine gidiş, Stalin dönemine düşmanlık besleyenlerin önemli bir bölümü dahil olmak üzere, uluslararası Marksist harekette, diğer uygulamalara göre genel bir hoşgörüyü karşılamıştır. Mandel Stalin'in "eşitlik gelişmeyi engeller" tezini onaylamış ³³, Trotskiy ise kimi rezervler koymasına rağmen "eşitsizliğin tarihsel gerekliliğini anladığı"nı ³⁴ ve "parça başı ücret ile ülke gerçeklerine daha uygun bir ödeme biçimine geçildiği"ni ³⁵ yazmıştır.

Trotskizmin bu konuda Stalin'e insafli davranmasının altında "yiğidi öldür hakkını ver" büyüklüğü yatmamaktadır. Bu konuda başka birçok başlıkta zaman zaman içine düştükleri komik duruma düşmemişlerdir, o kadar... Literatürleri, "tek ülkede sosyalizm olmaz" deyip, olgun sosyalizmin standartlarıyla Stalin'e saldırdıkları yüzlerce örnekle doludur. Bu durumda ücret eşitliği konusundaki yaklaşımları nedeniyle onları sadece soğukkanlılıklarını korudukları için kutlayabiliriz! Çünkü, Trotskiy'nin yapılanların sosyalizm olmadığını anlatmak için gösterdiği çaba ile Stalin'in yapılanlarla sosyalizm arasındaki bağları koparmamak için giriştiği mücadele arasında hesaba katılması gereken "küçük" bir ayırım var: Birisi tarihi ilerletmek için uğraş vermiştir.

Eşitsizlikleri bütünüyle ortadan kaldırma uğraşının sahibinin Trotskiy olmadığı açıktır...

Bu uğraş, savaş badiresini atlatmış ve büyük bir darbe yiyen sosyalist kuruluşa yeni bir ivme kazandırmaya konsantre olmuştur.

Sovyetler Birliği'nde eşitlikçi uygulamalara dönüş, bu konsantrasyon sırasında, savaştan sonra gündeme geliyor. Hruşçov döneminde ise parça başına ücretten zamana göre ödemeye doğru bir geçiş başlıyor. Sosyalist kuruluşa dinamizm katan ama aynı zamanda onu tehdit eden politikalar dengeleniyor.

Ancak bu dengelemenin her zaman mümkün olduğu düşünülmemelidir. Örneğin diğer çalışmaları ile karşılaştırıldığında daha dış dokunur bir içeriğe sahip olduğu açıkça görülen Sovyet iktisadi yazılarında Mao'nun önerdiği ve gerçekten de sağlıklı bir yaklaşımı içeren hassasiyet, çoğu durumda kuruluşun kaba ihtiyaçları karşısında güme gidecektir ve Sovyet deneyinde güme gitmiştir:

"530. sayfada ücret biçimleri tartışılırken, parça başı ücretin esas, saat başı ücretin ise tamamlayıcı olarak ele alınması savunuluyor. Biz tam tersini yapıyoruz. Parça başına ücretin tek yanlı bir şekilde vurgulanmasının genç ile yaşlı, güçlü ile güçsüz emekçiler arasında çelişkiler doğurması kaçınılmazdır ve işçiler arasında büyük balığı yakalamak psikolojisi yaratacaktır. Bu, kolektif hedefin değil, bireysel gelirin birincil kaygı olmasına neden olur. Parça başı ücret sisteminin teknolojik yenilikleri ve makineleşmeyi önlediğine dair veriler bile vardır" ³⁶ .
[ZEDUNG, Mao]

Sosyalist kuruluşun Sovyetlerde ardı ardına gelen ve çoğu kez birbirini çelen kampanyalarla

---

sürmesinin yarattığı toplumsal şaşkınlık halinin vahametini kabul etmekle birlikte, nesnelliği baştan aşağıya dönüştürmeye soyunan bir öznel iradenin karmaşık sosyal sorunlarla baş etmesinin başka türlü mümkün olmadığını düşünüyorum. Bu türden aşırılıklar her zaman var oldu, savaş komünizminde NEP döneminde... Elbette yalnız ileriye doğru gidişte değil, Sovyet tarihinin olumsuz ve kara sayfalarında da aşırılıklar kendisini hissettirdi. Hruşçov'un destalinizasyon kampanyası benzer bir aşırılıktır. Ve burada bir düşüncemi dillendirmeden edemeyeceğim: Brejnev dönemindeki sükûta rağmen, Sovyet tarihi bu türden aşırılıklarla dolu olmasaydı, Sovyet işçi sınıfı ve parti Garbaçov kliğine karşı çok ciddi bir direniş gösterebilirdi. Garbaçov uç politikalara yatkın Sovyet halkını paniğe sokmadan kapitalizm yoluna sokmayı biraz da bu sayede başardı.

Evet, Stalin döneminde ücret eşitlikçiliğine karşı geliştirilen kampanyalarda ciddi aşırılıklar vardı. Ancak bu kampanyaların işçi sınıfını yoksullaştırıp ezdiğini, hatta bürokratik kast tarafından sömürülmesine çanak tuttuğunu ileri sürenler gerçekleri resmen tersyüz ediyorlar. Örneğin Sovyet işçilerinin durumunu İngiliz işçileriyle karşılaştırırken yaşam standartlarını yiyecek ve giyecek satın alma gücüyle ölçen Tony Cliff, bu tür bir ard niyetle hareket etmekte ³⁷, Sovyet işçisinin kendi tarihsel gelişimini gizlemekte ve daha da kötüsü, sosyalizmin en belirgin üstünlüğü olan kira, ulaşım, sağlık, eğitim, ısınma gibi başlıklarda İngiliz işçilerinin inim inim inlediğinden hiç söz etmemektedir.

Sovyetler Birliği'nde ücret farklılaşmasına izin, eğitimin tüm toplum ve ülkeyi meydana getiren bütün uluslara neredeyse eşit olanaklarla taşınmasına, yani kalifikasyon olanağının mümkün olduğunca eşitlenmesine güvenilerek verildi. Bununla birlikte bireysel tüketimin önemini azaltıcı devasa adımlar atıldı. Sovyetler Birliği'nde 1980'lerde harcayacak bir şey olmadığı için değersizleşen ruble, bugün en gelişmiş kapitalist ülkelerde işçi sınıfının hayal edemeyeceği olanakların satın alınmasında gereksiz hale gelmişti. Gereksizdi çünkü, bu olanakların bir bölümü için kopek ölçüsü yeterli oluyordu. Kira için sembolik, ulaşım ve kültürel etkinlikler için komik, ısınma, su, eğitim ve sağlık için hiçbir karşılık ödemeyen Sovyet işçisinin durumunu herhangi bir kapitalist ülkedekilerle, o kapitalist ülke uluslararası kapitalist işbölümünün kaymağını yese bile, karşılaştırmak terbiyesizliktir.

Sorunun çözümü kontrolü kaybetmemektedir. Ücret makasının gereğinden fazla açılmamasına özen göstermek, siyasi ve bürokratik görevlerdeki ücretlerinin kalifiye bir işçinkinden yüksek olmamasını sağlamak, maddi özendiricilerin ekonomideki yerini sınırlamak, ideolojik mücadeleye ve kolektif bilince önem vermek ihmal edilemeyecek ilkesellikte önlemlerdir.

Ama bütün bunlara rağmen, "sosyalizmin bir eşitlikler imparatorluğu olmadığı"nı bilmek ve eşitlikçiliğin tam ve kesin zaferinin kır-kent, kafa emeği-kol emeği arasındaki ayrımın ortadan kalktığı an gerçekleşeceğini hatırlamak gerekir.

İSTİKRAR ARAYIŞI

Sovyet iktidarının sosyalizm hedefiyle sosyalizm mücadelesi arasındaki dengede başına en fazla

---

dert olan konulardan diğerk bir bölümünü "iş disiplini" başlığı altında toparlayabiliriz. Ekim sosyalist devriminin hemen öncesi ve sonrasında büyük bir özgüvene ulaşan, özgürlüğün sınırlanamayan bir biçimini yakalayan Rus proletaryası çok geçmeden, savaş ve devrim tarafından zaten kaosa sürüklenmiş olan ülkede, hem siyasal hem de ekonomik alanda ek bir karmaşanın doğrudan kaynağı durumuna geldi. Bazı bölgelerde işletmelerin ekonomi dışı kalmasına neden olan devrimci "talan"la karşılaşırken, bazı fabrikaların sevk ve idaresinde hiçbir kural tanınmamaya, anlık güdülerle hareket edilmeye başlanmıştı. Bolşeviklerin tereddüt ettiği ve ihtiyatlı bir biçimde uygulamaya çalıştığı kamulaştırma etkinlikleri işçiler tarafından kısa yoldan hallediliveriyordu.

Ekim devrimi, bu muazzam enerji ve atılımı arkasına aldığı için muzafferdi...

Muzaffer devrimin yol alabilmesi ve yeni zaferlere koşması için bu enerjinin disipline edilmesi ve yönlendirilmesi gerektiği çok kısa sürede ortaya çıktı. Devrimin ilk ayları geçtikten sonra, geniş işçi kitlelerini uyarma, ona söz söyleme olanağına sahip, kendisine bu olanağın işçilerce seve seve verildiğini bilen bir partinin lideri durumu şöyle özetlemekteydi:

"Çarlığı yalnızca bir yıl önce deviren, kendisini Kerenskiler'den altı aydan az bir süre önce kurtaran bir küçük köylü ülkesinde, geriye uzun ve gerici savaşa eşlik eden zulüm ve vahşet tarafından yoğunlaştırılmış azımsanmayacak bir kendiliğinden anarşi kalmış, ve umarsızlıkla amaçsız keskinlik ciddi ölçülerde ortaya çıkmıştır. Ve eğer buna burjuva uşaklarının (menşevikler, sağcı sosyalist devrimciler vb.) kışkırtıcı politikalarını eklersek en iyi ve sınıf bilincine en fazla sahip işçi ve köylülerin, halkın genel ruh halinde bütünsel bir değişimin gerçekleşmesi ve halkın istikrarlı ve disiplinli çalışmasının doğru yoluna getirilmesi için hangi uzun ve inatçı çabaları göstermeleri gerektiği mükemmel bir biçimde açıklık kazanacaktır" ³⁸ .
[LENİN, Vladimir İlyiç]

Zapta rapta gelmeyen bir canlılığın hüküm sürdüğü, karamsarlıkla coşkunun iç içe geçtiği, yaratıcılıkla yıkımın kol kola girdiği, proletaryanın sokak gösterilerinin keyfini sonuna kadar çıkarmakta olduğu Ekim günlerinde en yetkili kişiden gelen bu uyarılar aynı zamanda yaklaşmakta olan "savaş komünizmi"nin ilk ipuçlarını da veriyordu.

Ama, disiplin ve istikrar arayışı, olağanüstü koşullara bağlı değildi. Sosyalist kuruluş, bütün aşamalarında doğası gereği iş disiplinine ihtiyaç duymaktaydı. Değişen bu disiplinin tesis edilmiş biçimiydi. Genel olarak baktığımızda, iş disiplininin sağlanmasında sosyalist kuruluştaki mesafe kat ettikçe cebri yöntemlerden idari yöntemlere ve sonrasında ideolojik kazanımlara doğru bir geçişin öngörülmesi gerekiyor.

1918 yılında Lenin'in çaresiz bir biçimde öne çıkardığı idari ve çoğunlukla, cebri yöntemlerdir.

Devletin emekçiler için yüzyıllar boyu soygun, sömürü ve baskı anlamına geldiğini bu nedenle devletle ilintili her şeye nefretle bakıldığını ³⁹ vurgulayan Lenin, otoriteyi sağlamak konusunda

---

alınacak sert önlemlerin yaratacağı tepkileri soğurma açısından Sovyet iktidarının prestijine güvenmektedir.

İşçi sınıfının yaratıcı ve disiplinli bir biçimde çalışma hayatına dönmesi, ihtilalci bir iktidarın anti-kapitalist kavganın ekonomik cephesini ayakta tutabilmesi için Lenin'in en çok üzerinde durduğu adımlardan birisi, üretim sürecindeki karar mekanizmalarının billurlaşması ve yetki karmaşasının önlenmesidir. Sömürücülerin alaşağı edilmesinin devrimin geçmişinde kaldığını belirten Lenin, artık devrimin, sosyalizmin çıkarlarının "emekçi öncülerin birleşik hedeflerine sorgusuz bir biçimde itaat edilmesi"nde olduğunu söylemektedir ⁴⁰. Bu hedeflerin toplumsal kurumsallaşması da kısa bir sürede yaratılıyor. Üretim sürecinde Sovyetler, sendikalar ve parti üçgeni hükümet ayağı sovnarkom ile takviye ediliyor. Ardından bunlara Yüksek Ekonomik Konsey, GOELRO (Rusya'nın Elektrifikasyonu İçin Genel Plan), İşçi ve Savunma Konseyleri, nihayet GOSPLAN (Devlet Planlama Komisyonu) ekleniyor. İç savaş döneminde ekonomik cephede Sovyet iktidarını bu örgütler temsil ediyor.

Bu örgütler ağı, yeni düzenin karar mekanizmalarının zaman içerisinde belli bir hiyerarşi içerisinde girmesine aracı oluyorlar. Lenin'in "mutlak itaat" vurgusu bu ağa dayanarak giderek daha belirgin hale geliyor. Sovyet Hükümetinin Acil Görevleri broşüründen sonra kaleme alınan Sovyet Hükümetinin Acil Görevleri Üzerine 6 Tez'de İlyiç, "Sovyet yöneticilerin, diktatoryal güçlerle donatılmış olan (demiryolu kararnamesinde olduğu gibi) Sovyet kurumları tarafından seçilen veya atanan diktatörlerin, tek adam kararları doğrultusunda sürdürülen çalışmada itaat; sorgusuz itaat henüz garanti altına alınmış olmaktan çok uzaktır" ⁴¹. [LENİN, Vladimir İlyiç]

İşletmelerde tek adam yönetimine dair bu kesin tercih, Sovyet deneyiminin bütün dönemlerine yayıldı. Bu tercih, tekil işletmelerde kararları kanun kuvvetinde olan merkezi planlamanın selameti açısından en uygun örgütsel model olarak ortaya çıktı ve zaman içerisinde "kitlelerin yaratıcı üretkenliği ile tek adam yönetiminin diyalektik birliği"ne doğru evriltildi. İşletme şefleri büyük yetkilerle donatıldılar. Yetki sahibi olanın "şefler" değil, makamın kendisi, "şeflik" olması gerekirken, sendikaların ve yerel Sovyetlerin üretim sürecindeki denetim gücü, merkezi planlama emekleme döneminden beş yıllık sistemli hamlelere dönüştüğünde (kaçınılmaz) bir biçimde azaldı. Ödül-ceza ve istihdam konularında büyük yetkilerle donatılan bu kişilerin bir bölümü, merkezi yapının boşluklarına yerleşerek kendilerini yukarıdan ve aşağıdan gelecek bütün kontrol mekanizmalarına karşı koruma altına aldılar. 70 yıllık tarihin hemen bütün kesitlerinde işletme sorumlularının içerisinde bir ürün oluştuğu ve yine hemen bütün kesitlerde bu ürün fazla büyüdüğü an tırpanlandığı söylenebilir. Görevi süistimalin çoğu durumda idamla cezalandırıldığı ülkede 1980'lere kadar bu ürün sistemin esaslarını tehdit ettiği görülmemiştir. Çoğularının sandığı gibi Garbaçov'un karşı devriminin öncüleri arasında işletme şeflerinin özel bir yeri olmamıştır. En hızlı kapitalist yolcular gazeteciler, "aydınlar", 1987 sonrasında bir mantar gibi türeyen joint-venture şirketlerin Rus partnerleri, Moskova'daki finans kuruluşları, cumhuriyetlerdeki parti bürokratları ve yine aynı tarihten sonra hızla oluşan karaborsa ve kaçakçılık piyasasını ele geçirenler arasından çıkmıştır.

Sistemin tek adam yönetimini benimsemesi ve ekonomik yaşamı disiplinize etmek için aldığı önlemlerin bir de ideolojik sonucu vardır. Anti sovyetik kalemlerin "çalışmanın yüceltilmesi" olarak karşıya aldığı bu sonuç, Stalin tarafından "bugüne kadar zahmetli ve nankör bir çaba

---

sayılan çalışma, şerefli, yiğitçe ve kahramanca bir iş niteliği kazandı" ⁴² denerek onaylanıyordu. İşsizliğin ortadan kaldırıldığı, ekonominin istikrarlı hale geldiği, köyden kente göçün durduğu, sömürücü sınıfların yok edildiği, tarıma makinenin yaygın bir biçimde girdiği sıralarda yerleşen bu ideoloji, üretim sürecinde işçi sınıfının evrensel olarak karşı karşıya bulunduğu yabancılaşmayı tamamen parçaladı. Ekonomik büyümeye, teknolojik yeniliklere, işletme ortamına, çalışma güvenliğine, ekip ruhuna, plan hedeflerine karşı büyük bir ilgi ve duyarlılık yaratıldı. Bu duyarlılığın uzun erimde başka bir yabancılaşmanın, siyasal duyarsızlığın nedenlerinden birisi haline geldiğini kabul etmekle birlikte, üreten insanın coşku duymasını, dünya ölçeğindeki bütün standartları yerle bir ederek emek verimliliğinde büyük sıçrama yapan madencilerin gururunu, yıllar sonra trans-Sibirya tren hattının son rayını döşeyen işçinin hüngür hüngür ağlarkenki gözyaşlarını, Sovyet egemenliğinin artık son dönemlerine girilirken Drujba-Dostluk doğal gaz boru hattını döşedikten sonra kolkola danseden Vietnamlı, Bulgar, Rus işçilerin mutluluğunu sosyalizmin bir zaafi değil, kazanımı olarak değerlendirmekten yanayım. Faşist Alman ordularıyla birlikte Sovyetler seferine çıkıp esir düşen, kolunun birisini Kursk savaşlarında bırakan emekli bir Alman işçisi savaşı kaybetme gerekçelerini "Almanlar iyi işçiydi, Rus işçileri iyi ve mutlu..." diye özetlemişti. Komünizmden hala nefret ediyordu ama Sovyet insanına şaşkınlık ve saygı ile yaklaşmayı öğrenmişti.

Sosyalist kuruluşun iyi işçilere, mutlu işçilere ihtiyacı var. Bundan sonra da...

İKTİDAR ALINDI... KAVGA DEVAM EDİYOR

Sovyet iktidarının Lenin'den başlayarak sürekli bir biçimde istikrar ve otorite peşinde koşmasının altında yatan neden tek başına "iktidarda tutunma" arzusu değil. Otoritenin tesisi ve ekonomik alandaki istikrar, sosyalizm için yürütülecek kavganın altüst edici etkisinin yıkıcılığa dönüşmemesi için, bu kavgada yumruk atarken gövdenin ağırlığının mümkün olduğunca yumrukta yoğunlaşması için de gerekmiştir.

Sosyalist kuruluş sürecini otomatığe bağlanmış, barışçıl ve sancısız bir süreç olarak görmek isteyenler olabilir. Kuruluşu omuzlayan öncünün sosyalizme doğru can alıcı hamleleri çoğu durumda dayatması "sosyalizmin ruhu"na aykırı bulunabilir. Bu hamlelerin öncünün iradesi ile kitlesel bir katılımın özgün bir sentezini ifade ettiği liberal kafalarda anlaşılabilir. Bütün bunları anlamakta zorlanan kişinin "diktatörlüğün demir düzeni olduğunu, sömürücüleri ve serserileri ezmede acımasız, atak ve cesur olduğu"nu söyleyen ve Sovyet iktidarının "demirden çok jöleye benzemesi"nden yakınan ⁴³ bir kişiyi şiddet sevdalısı bir ruh hastası olarak değerlendirmesi mümkündür. Aynı kişinin aşağıdaki satırları yazdığını öğrenince böyle bir lidere sahip çıkıp, onun peşinden gittiği için Rus insanına mazoşist damgasını vuracak olanların sayısı da herhalde az değildir:

"Zenginleri, serseri ve boş gezenleri denetim altında tutma amacına yönelik olarak komünlerin kendileri kentte ve kırdaki küçük birimler tarafından çok sayıda pratik biçim ve yöntem geliştirmeli, bunlar yine aynı birimler aracılığı ile pratikte sınanmalıdırlar. Burada çeşitlilik, etkinliğin güvencesidir. Tek bir ortak hedefe ulaşmada -Rusya toprağını tüm sinek ve haşarattan temizleme- anlamına gelen serserilerden, zenginlerden ve benzerlerinden temizlemede

---

başarının güvencesidir. Bazı zenginlerle birlikte, örneğin bir düzine serseri, işini savsaklayan yarım düzine işçi (birçok serseriye, Petrograd'da özellikle Parti basımevlerinde işlerini savsaklayan çok sayıda mürettibe yapıldığı gibi) aynı yerde hapse tıklılacaktır. Bir başka yerde ise, aynı nitelikte kişiler umumi helâların temizliği ile görevlendirileceklerdir. Ötekinde, hükümlerini tamamladıktan sonra, düzelmedikleri sürece herkes tarafından zararlı insanlar olarak görülebilecekleri şekilde, kendilerine 'sarı bilet' takılacaktır. Bir dördüncü örnekte, on serseriden biri, görüldüğü yerde kurşuna dizilecektir" ⁴⁴. [LENİN, Vladimir İlyiç]

Sosyalist kuruluş sürecine giren her toplumun benzer uçlarda gezinmesi elbette zorunlu olmayabilir. Ancak, sosyalizmin iradi zorlamalar ve uzun sürecek bir kavga olmadan inşa edilebileceği fikri marksizmin dağarcığından tamamen tasfiye edilmelidir. Bu tarihsel yasalara dudak büküp, nezih ve olgun politika yapmaya kalkanlar, bu sözde olgunluğu pazarlayan eski ve yeni liberaller, günümüzün yaygınlaşmış demokrat ruhuna hitap etmediğini görüp öncülük fikrinden çark edenler kendileri için uygun olanı yapıyorlar. İktidar perspektifi olmayan, örgütlü mücadeleye inanmayan ve siyasi mücadeleye kendilerini ifade etmede sunduğu olanaklar nedeniyle bağlananların ne bugün, ne de yarın "ellerini kirletmeleri"ne gerek yok. Nasılsa, Türkiye'de ve dünyada yoksul insanların, proleter yığınların öfkesi eli değil yüreği temiz siyasetler aracılığıyla patlayacak...

Sosyalizm, böyle kurulacak...

Sosyalist kuruluşun iktidarı bu nedenle yalnızca sömürücü sınıfları, burjuvaziyi alaşağı etmez, yalnızca onlara baskı uygulamaz. Aynı zamanda, devre devre kararsızlaşan, dengesiz ve dalgalı bir tutum sergileyen bütün nüfus kesimlerini de baskı altında tutar. Sosyalist kuruluşu eski düzenden kalan kısıtların yarattığı kuşatmadan kurtarabilmek için, düpedüz insan iradesine ihtiyaç duyar, bu iradeyi bir dizi yöntemle, ama mutlaka harekete geçirir.

Tersi bir durumda, sosyalist iktidarın çıkış yolu bulması mümkün değildir. Lenin'in emek üretkenliğinin düşüklüğü konusunda devrimden iki yıl sonra söyledikleri bu anlamda son derece önemlidir. İlk sosyalist ülkenin lideri, emek üretkenliğinin düşüklüğünün çalışma ve beslenme koşullarının kötülüğüne bağlandığını, koşulların neden kötü olduğu sorulduğunda ise buna genellikle emek üretkenliğinin düşüklüğünün gerekçe gösterildiğini söyler. Çözümü işçi kolektiflerinin "bireysel girişkenlikleri"nde görür ⁴⁵. Devrimden sonra Bolşevikleri bölen ve Stalin'i yükselten tartışmaların özünde, kısıtlara meydan okuyan bir irade ile kısıtları veri alan bir iradenin karşı karşıya gelişi vardır.

Sovyetler Birliği kolektivizasyon ve endüstrileşme hamlelerini en az siyasal iktidarın fethi kadar yoğun bir iradi müdahale ile ve sınıflar mücadelesini neredeyse benzer bir ölçekte kızıştırarak gerçekleştirmiştir.

Stalin'i tarih önünde haklı çıkararak, bu müdahale ve mücadele için gereken hazırlıkları yapması ve uygun araçlarla uygun zamanı seçmesindeki ustalıktır.

Bir ara kendisini devrimin yer süpürücüsü olarak adlandıran Stalin'in liderliğinde gerçekleşenler süpürme işleminin çok ötesinde şeyler. Ekim devriminden sonra birkaç yıl süren savaş komünizmini takip eden NEP dönemi tarımda, yalnız tarımda değil, belli sanayi sektörlerinde ve ticarete sömürücü sınıfların palazlandığı, güç topladığı bir dönem olmuştu. Lenin'in parti çalışmasını terk ettiği 1923 yılından itibaren 34 yıllık bir süre boyunca Stalin NEP ruhuna çok uygun politikaları savundu. "Oyun kuralına göre oynanmalıydı" ve oyunun bu safhasında "geri çekilme" vardı. Daha sonra NEP'ten çıkış sürecine değineceğim. Ancak, 1920'lerin sonuna gelindiğinde "planlı ekonomi", "kolektivizasyon", "endüstrileşme" gibi kavramlar bir anda vitrine çıktı. Bu safhada oyun yine kuralına göre oynanıyordu. Ve bu safha, karşıtlarınca "ekonomist" olmakla eleştirilen Stalin tarafından son derece siyasal bir yaklaşımla sahiplenilmekteydi:

"Sovyetler ülkesinde, beş yıllık planın ana fikrinin, emek üretkenliğinin artışı olduğu doğru mudur? Hayır doğru değildir. Halkın emek üretkenliğinin herhangi bir artışının bizim için önemi yoktur. Bize gerekli olan, halkın emek üretkenliğinin kesin olarak belirlenmiş bir artışıdır, yani ulusal ekonominin sosyalist kesiminin kapitalist kesime sistemli olarak üstünlüğünü sağlayacak bir artıştır" ⁴⁶. [STALİN, Yosif]

Lenin'in yıllar öncesinden kalan vasiyetinin bir parçasıdır bu... Sosyalizme doğru, ardı ardına gelen sıçramalar... Sosyalizm için sermaye sınıfı ile yeni bir hesaplaşma... "Örneğin, bugün Kırım'da üç yüz bin burjuva var. Bunlar, gelecekteki vurgunculuğun, casusluğun ve kapitalistlere her türlü yardımın kaynağıdır. Ama biz, onlardan korkmuyoruz. Onları alıp dağıtacağımızı ve eriteceğimizi, onlara boyun eğdireceğimizi söylüyoruz" ⁴⁷.

Bu boyun eğdirişin tedrici, kendiliğinden ve güçlü zorlamalar olmaksızın gerçekleşmesi olanaksız. Ama en az bunun kadar önemli bir şey daha var. Sosyalist iktidar, her yerde, yalnızca sosyalizme doğru sıçramak için değil, kendisini korumak için de, uygun bir zamanlamayla Rus toplumunun 1928-1936 yılları arasında yaşadığı yoğun ve köklü dönüşümün benzerini yaşamak zorundadır. Zorundadır çünkü, sosyalizm, bu türden dönüşümleri geride bırakmadan, bir denge hali içerisinde varolamaz. Nitekim 1927-28 yıllarına gelindiğinde Sovyetler Birliği'nde işçi sınıfının iktidarı hem sınıfın fiziki olarak güç yitirmesi, hem de tarımda hızla güç kazanan kulaklar nedeniyle ciddi bir tehlike altına girmişti.

Yaklaşmakta olan kapitalizmin dünya bunalımının Sovyetler Birliği'ni bu türden bir sıkışıklıkla yakalaması durumunda ülkeyi faşizme karşı güçlü bir süper devlet olarak sokan o yoğun hazırlık döneminin geçirilmesi olanaksızlaşacak ve belki savaşın tarafları Sovyetler'in aleyhine daha değişik bir biçimde saflaşacaktı. Bir ek olasılık olarak, savaşın çok daha erken başlamasından bile söz etmek mümkündür.

Bu tür bir gecikme veya aymazlık yaşanmadı. Sovyetler, dünyanın bütün bölgelerini etkileyen ama özellikle Almanya ve ABD gibi iki devi sarsan bunalım sırasında sosyalizme doğru büyük hamleler yapmayı başardı. Bu hamlelerin genel mantığını vurgularken Stalin'in ilginç bir başka değerlendirmesine daha burada değinmek gerekiyor. Stalin 1927 yılında sosyalist devrimin yalnızca burjuva demokratik görevlere hapsedilmesinin yanlışlığı üzerinde duruyor ⁴⁸. Sovyet liderinin, 3-4 yıl önce başlattığı "tek ülkede sosyalizm" tartışmasına konu olan "ülke"de 1927

---

yılına kadar geçirilen süre zarfında sosyalizm adına fazla yol alınmadığını düşündüğü açık. Genel Sekreter olduktan sonra her konuşmasının, her makalesinin açık hedef ve mesajlar içermesine dikkat eden Stalin, 1927'de birkaç yıl içinde başlayacak büyük atılım yıllarının sinyallerini vermeye başlıyor. Trotskiy'le 1926-27'de doruk noktasına ulaşan tartışmalarda da benzer ipuçlarını görmek mümkün.

Stalin'in NEP'e rağmen kentlerde tutunan sosyalizmin kırları otomatik olarak çekemeyeceğini düşünmesi ve daha da önemlisi kırların geriye çekişine kentlerin direnemeyeceğini hissetmesi, önünde sonunda gerçekleşecek olan büyük dönüşümlerin zamanlaması açısından elbette etkili oldu.

Ancak, tarımda kolektivizasyon, planlama ve endüstrileşme gibi birbirine bağlı politikaların bunları da kapsayan bütünsel bir kavranın içerisine yerleştirildiği hiçbir zaman unutulmamalıdır. Anılan üç başlık, sosyalist kuruluş için olmazsa olmaz özellikler taşır. Tam da bu özellikleri nedeniyle, bu adımların yaratacağı büyük sarsıntıyı öngören Stalin, hem bu sarsıntıyı göğüslemek, hem de sarsıntıdan başka hamleler için yararlanmak için ekonomik cephedeki atılımın siyasal ve ideolojik boyutlarının da hazırlığına girişmiştir.

Bu hazırlıklardan bir tanesi, partinin üst yönetiminde boy atan iki farklı eğilimin siyasal yaşantıda etkisizleştirilmesidir. Farklı eğilimlerden Trotskiy'nin başını çektiği ekip, sosyalizmin kuruluşuna dair güvensizlik tohumları pekiştirmekte, giderek Buharin etrafında toplanan bir diğer ekip ise, devrimin o ana kadarki kazanımlarının geleceğe dair yeterince güvence yarattığını ileri sürerek yeni atımların önünü almaya çalışmaktadır. 1920'lerin sonundan itibaren partide zaten etkisi azalmış bu grupların siyasal olarak tasfiyeleri hızlandırılmış, bu hem atımları kolaylaştırmış, hem de atımların çapı sayesinde tasfiyelerin siyasal riski azalmıştır.

Diğer bir hazırlık nedense çoğu marksist tarafından fazla önemsenmeyen, ama 20. yüzyılda ateizmin en büyük atılımını yaşatan ideolojiler dünyasında yapılmıştır. NEP'in kırlarda kulakları palazlandırmasından güç alan ve savaş komünizmi sırasında Bolşeviklerle akılcı bir pazarlığa oturarak dönemin kızıl teröründen kısmen azade olarak toparlanma sürecine giren ortodoks kilisesinin kurumsal varlığı, sosyalizmin toplumsal dinamiklere nüfuz etmesinin önündeki en büyük engellerden birisi haline geliyordu. Yine özellikle kırsal kesimde, eğitim komiserlerinin özverili çalışmalarının karşısına çıkan en büyük engel dinci ideoloji ve örgütlenmeydi. Böyle bir gerici direnç varken kırlarda kolektivizasyon süreci nasıl başlatılacaktı? Veya aynı anlama gelmek üzere, büyük kolektivizasyon atılımı, dinci gericiliği yerle bir etmeden nasıl sürdürülecekti? İnsanın karnını yarmadan apandistini almak herhalde mümkün değildi...

Bu hazırlıklara ve 1929 ortalarından itibaren çok kapsamlı bir biçimde başlatılan ateist saldırılara doğal olarak itiraz edenler var. Tarihin akışına yapılan her devrimci müdahaleyi eleştirmeye yeminli Roy Medvedev, bu saldırıların düşünce ve inanç özgürlüğüne darbe olduğunu yazmaktadır [49](#) .

Tarımda özel mülkiyetin ortadan kaldırılmasının başka yolu var mıdır? İnsanlığın zihnini

---

karanlıktan kurtarmanın başka yolu var mıdır? Bırakın sosyalizmi, herhangi bir ilerici düşünceyi topluma mal etmenin başka yolu var mıdır?

Medvedev gidip kendisini vaftiz ettirebilir... Biz, mujikleri dinci ideolojiden kurtarmak için köy köy dolaşıp "gökyüzü"nü anlatan Bolşevik astronomların geleneğine sahip çıkmaya devam edeceğiz [50](#) .

Burada tartıştığımız sorun, sosyalist kuruluş sürecinde sınıf mücadelelerinin nasıl bir önem taşıdığına dairdir. Stalin'in gereksiz ve parti içerisindeki kanlı tasfiyelerin en yoğun yaşandığı bir sıraya denk düştüğü için aynı zamanda vakitsiz ortaya attığı "kuruluş sürecinde ilerlendikçe sınıf mücadelelerinin kızışacağı" değerlendirmesi etrafında koparılan reformist fırtınaları bir kenara bırakırsak, Sovyet deneyinin en canalıcı kesiti olan yıllarda Stalin yasalarının değil, sınıf mücadelelerinin yasalarının geçerli olduğunu görürüz. 30'lu yıllar, keyfi tercihlerle değil, sosyalist kuruluşun çıkarlarıyla hareket eden bir öznel iradenin hanesine yazılmıştır.

Zaten Stalin'in büyük hamlesini eleştirenler arasında "sınıf çelişkileri"nin varlığını inkâr edenler giderek azalmıştır. Perestroyka yıllarında bir anda popülerleşen Buharin sempatanları "sınıf çelişkilerinden arındırılmış bir sosyalizmin hayal olduğunu" söylemeye başlamışlardı. Karşı devrim öncesinde SBKP MK'sının teorik yayını Komünist'te yazan Edvard Batalov, sosyalizmdeki sınıf çelişkilerini kabullenenlerin Stalinist sınıf çatışmaları kavramını kabullenmek zorunda olmadıklarını ileri sürerken, Garbaçovlu yılların yaygın görüşünü dillendirmiş oluyordu [51](#) .

Sosyal demokrat düşünceye kapağı atmadan önce yaratıcı düşünce adına sorumsuz denemelerde bulunan bu ve benzeri çok sayıda Sovyet marksisti Buharin'in beceriksizliğine hayıflanmış, 1930'lu yılların onun yaklaşımıyla daha günlük güneşlik olacağına kendilerini inandırmıştı. Çok kısa sürdü...

Denge modelleri, uzlaşma ve tedricilik arayışlarının sonu her zamanki gibi sermaye ideolojisine yamanma oluverdi. Bu nedenle 1972 yılında yakın geleceği iyi gören Stephen Cohen'in saptamasının ömrü çok kısa oldu:

"Buharin'in mutabakata daha fazla dayanan bir topluma ve daha insancıl bir sosyalizme ilişkin düşüncelerinin Stalin'in ölümünden sonra dikkate değer bir ölçüde canlanmış olduğu Komünist dünyada da Buharin ve Buharinizm çağdaş bir öneme sahip olmaktan uzak değildir" [52](#) .
[COHEN, Stephen]

Buharin'in kendisi ile anti-komünist evrimlerinin bir aşamasında Buharin'e sarılanlar arasında elbette büyük farklar var. Ancak, "partinin sevgilisi"nden yararlanarak sosyalizmin siyasal üstyapısının monolitik olmaması gerektiğini ileri sürenlerin ilham kaynaklarına ihanet ettiğini söylemek de oldukça zor. Çünkü Buharin'in mutabakata dayalı yaklaşımının bir biçimde siyasal sisteme tercüme edilmesi kaçınılmazdı. Bunun farkına varan "sempatanları" çelişkilerin konsolide edildiği, çoğulcu bir sosyalizmi, Stalin'e mal ettikleri reel sosyalizmin karşısına

---

çıkardılar. Stalin'i monolitik bir toplum varsaymakla eleştirerek...

Oysa "keskinleşen sınıf mücadelelerinden söz eden", devrimden neredeyse 15 yıl kadar bir süre geçtikten sonra büyük ölçüde Buharin'i kastederek "sosyalizm, sınıf mücadelesi olmadan, kapitalistlere karşı saldırıya geçmeden, gizlice, rahatça gerçekleştirilebilir sanıyorlar" ⁵³ diyen Stalin'in o dönemin Sovyet toplumunu monolitik gördüğünü ileri sürmek kadar saçma bir şey olamaz. Stalin'in zorunlu gördüğü şey, sosyalist kuruluşun lokomotifini olan siyasal iradenin, o iradenin içinde bulunduğu siyasal sistemin monolitik olmasıdır. Çünkü, toplum sınıfsal çıkar ve eğilimler açısından monolitik değildir!

Bu yazının devamında bu "monolitiklik" arayışının parti içerisinde yarattığı gerilim ve mücadeleye, NEP'ten çıkışa, ekonomideki gerilla taktiklerine ve savaş yıllarına Stalin'i merkeze alan bir değerlendirme yer alıyor. Bu konularda oluşturulan "kutsal ittifak"ın tahrifatlarına özel bir önem vererek...